

det bedste, men det svage Legeme kunde snart ikke mere, og d. 25de Maj 1859 sov hun hen. Hun jordedes ved sin Mands Side, og Ingemann skrev ogsaa hende et smukt Mindedigt, hvoraf nogle Linier staar paa en Plade i Kirkegaardsmuren.

Petrine Bredsdorff, fød Møller.

Død i Maj 1859.

Hun stille bar med Korset Sjaeleskatten,
Som blev Guds Børn i Aand og Hjærte lagt.
Vi saa dens Lys som Stjerneblink i Natten,
Den Skat hun har til Paradiset bragt.

Endnu paa paradisisk Himmelstige
Paa Vej til Herlighedens Guddomshjem
Hun ser tilbage, som hun skuer frem
Og er hos sine Børn i Aandens Rige.

Til et Barnebarn har han skrevet efterfølgende Sang, der tegner et kjønt Billede af afdøde Fru B.

Moders Sang ved Petrines Vugge.

Kjære, gode! lille!
Velsignede! ak ja;
Nu hviker Mindet stille:
Hvor var de Læber milde,
De Ord udtønet fra.

Gode! lille! kjære:
Velsignede! o ja!
Velsignet skal Du være.
De Ord skal til Dig bære
Den Sjæl, de komme fra.

Lille! kjære! gode!
Velsignede! o ja!
Hvor blev vi glad tilmode,
Naar hine Ord oplode,
Den Sjæl de strømmed fra.

Bedstemoders Stemme
Har kjærlig Efterklang.
Hvad Moder ej kan glemme,
Skal Barnebarn fornemme
I Moders Vuggesang.

Brevvexling mellem Ægteparret Pram og Oluf Christian Olufsen under dennes Udenlandsrejse 1793—96.

Meddelt af H. Ehrencron-Müller.

(fortsat).

Olufsen til Fru Pram.

Zürich den 8. Aug. 1794.

Jeg lovede i mit sidste Brev (fra Stuttgart), at De skulde faae et Brev fra mig fra Hiertet af Alperne. Her er dette Brev; men om det ikke bliver langt nok, eller smukt nok, maae De undskylde mig, thi jeg har umaadeligt travelt. Imorgen tiltræder

jeg min Biergreise, og De vilde fornøie Dem over at see min Reise-Equipage. Slige Reiser maae nødvendig giøres til Fods, og man maae nødvendig have en Veiviser med. Dette forudsat, saa seer jeg da ud, som følger. En stor sort Hue af Læder, en kort Trøie, et par lange, et par Halvstøvletter, et par Skoe beslagne med store Jernsøm; og en Stok tre Alen lang. Veiviseren har en Randsel paa Ryggen, hvori jeg har giemt mine øvrige faae Nødvendigheder. At anskaffe alle disse Sager, at indpakke dem, at skrive et Brev til mine Herrer Directeurer, for at giøre dem Nødvendigheden af min Schweitzerreise begribelig, har givet mig baade Hoved og Hænder fulde. Hertil kommer endnu den Omstændighed, at det Værelse, hvori jeg sidder, er formodentlig det smukkeste Værelse i Verden; med en Udsigt over en deilig Søe, hen til en Kiede af himmelhøie Sneefelde, hvis prægtige Udseende lokker mig hvert Øieblik hen til Vinduet. De vil uden Tvivl af denne Indledning for længe siden have mærket mig den Hensigt af, at jeg vil regne mig det til en stor Fortieneste at skrive dette Brev; men det er det dog ikke. Jeg har meget mere gandske alvorligen havt isinde at opsætte min Reise til overmorgen for at have ret Tiid til at skrive. Det er virkelig en Skam, at jeg saa ofte skuffer mine Venners Haab og Ønske.

Nu har jeg været i Schweiz i syv Dage; men jeg skal ikke synge enten i Vers eller i Prosa om dette Lands Mirakler endnu. Af disse syv Dage have de fem været Regndage, og det saa gyseligt stærk, at det egentlig har været lutter Tordenskyll. Men jeg haaber, at Veiret nu har sat sig, og naar jeg kommer videre frem, venter jeg Materie nok til den allerfølsomste Reisebeskrivelse. Om jeg vil plage Dem meget dermed, maae Tiden lære. Imidlertid er jeg altfor stor Hader af alle uforstaaelige Følelser, og især af uforstaaelige Beskrivelser over dem, til at jeg skulde falde paa at træde i vores Venindes, Fru Frederikes¹⁾ Spoer. Dette maae berolige Dem, og skulde De end i mine tilkommende Schweitzerbreve finde et eller andet Glimt af den hellige Ild,

¹⁾ Sophie Christiane Frederikke Brun, f. Münter (f. 1765 † 1835), der var bekendt for sit schwungvolle og højstemte Sprog.

som Naturens Beskuelse pleier at antænde i somme Siele, saa maae jeg forud bede Dem at antage slige Udbrud for en Virkning af den Forfængelighed at ville vise, man ogsaa kan være med. Jeg lider nu durchaus ikke Beskrivelser af Følelser. Jeg kan ikke forstaae dem hos andre, og er ikke istand til at forfatte dem selv. Følsomhed er i mine Tanker en Art af Dyd, og al Dyd bør udøves i Løndom. Jeg skiuler gjerne mine Følelser, derfor troer man sommetider, at jeg føler intet.

De kan ikke forestille Dem, hvor meget jeg nu længes efter noget Nyt fra Kiøbenhavn. Siden April Maaned har jeg ingen Breve havt, og al min Tilflugt har været de Hamborgske Aviser, hvor der undertiden staaer nogle smaae Efterretninger, der i al deres Ubetydelighed meget interessere mig. Jeg haaber imidlertid, at der i Frankfurth findes et par smaae Breve til mig, og dem skriver jeg efter.

Jeg har faaet en Staldbroder paa min Schweitzerreise, en Capitain Neergaard¹⁾ fra Kiøbenhavn. Om han just har alle de Egenskaber, man kunde ønske en Reisecompagnon, tvivler jeg høiligen paa. Imidlertid har den afgjorte Ubehagelighed at løbe allene om mellem vilde Bierge bestemt mig til at tage ham med, saameget mere som han er meget munter, har nogen Vittighed, og er særdeles føielig, saa jeg i Henseende til Reiseplanen er den, der befaler. Hertil kommer endnu den ikke ubetydelige Omstændighed, at Reiseomkostningerne deles. Han har for to Maaneder siden forladt Kiøbenhavn og kunde derfor meddele mig en Hoben Nyheder, saasom at Jomfr. Winde²⁾ nu er forlovet paa nye, og flere Ting.

Her i Schweiz har jeg foreskrevet mig en meget fornuftig Reiseplan, om den vil lykkes. I den korte Tiid, jeg har til Reisen, har jeg besluttet at indskrænke al min Opmærksomhed til

---

¹⁾ Muligvis Johan Andreas Bruun de Neergaard, Ejer af Skjoldnæsholm, senere af Merløsegaard og Svenstrup. Død som Major og Kammerherre. ²⁾ Muligvis Anna Juul Winde, en Købmandsdatter fra Aalborg (f. 1770), der ^{14/10} 1794 ægtede den senere saa sørgelig bekendte Carl Heinrich Wilster, dengang Højesterets-Advokat, der 1799 flygtede bort med en engelsk Dame fra Hustru og Børn og i Berlin blev dømt for Mord. Hans Hustru ægtede ^{1/4} 1810 Hospitalsforstander i Slagelse Rasmus Palludan (jfr. Der neue Pitaval. IX. p. 387 ff.).

een eneste Punkt, og forsømme alle de øvrige. Jeg vil blot see Bierge, Mineralier og Naturscener; Mennesker især Mennesker i Stæderne vil jeg slet ikke bekymre mig om. Paa denne Maade haaber jeg at vinde megen Tiid.

Hvormeget vilde jeg ikke give for et Brev fra Dem gode Frue Pram! Hvor er De? i Slagslunde eller paa Altanen? Men De har jo bedet mig at sende alle mine venskabelige Tanker til Altanen; dette har jeg ikke heller forsømt, og jeg kan ikke tvivle paa, at De jo ofte har sat der med Vished derom. Jeg begynder, synes mig, alt mere og mere at opdage, at jeg egentlig er bedre skikket til at blive hjemme end til at reise. Det bliver mig gandske nødvendigt snart at afbryde min lange Omflakken med en Pause af nogle Maaneder, thi ellers taber alle Gienstande al Nyhed og Behagelighed for mig, nu da jeg i saa lang Tiid intet gammelt eller bekiendt har seet, men lutter nyt. Man faaer derved en vis Sløvhed, som af alle mulige Egenskaber er den, man mindst bør bringe med paa Reiser.

Nu maae jeg tage Afsked med Dem, gode Frue Pram, for denne Gang. Naar De faaer dette Brev, har jeg allerede endt min store Alpereise og befinder mig altsaa i den Tilstand, at jeg ingen Fare har for Halsbrækning og saa videre. Jeg vil derfor ikke udbede mig Deres Forbønner for denne Reise, som vilde kun komme for sildig. Jeg veed desuden, at Deres gode venskabelige Hierte har allerede i Almindelighed tilbudet mig alle de Velsignelser, jeg behøver paa min Reise. Om fiorten Dage skal jeg skrive Dem til, og lade Dem vide, hvorledes det er gaaet mig. Faaer jeg Tiid i Aften, saa sender jeg et par Ord til Pram. Men jeg tvivler sandt at sige meget derpaa.

Jeg anbefaler mig til Deres gode venskabelige Erindring.
Olufsen.

Olufsen til Pram*)

Bern den 27. Septbr. 1794.

Du har megen Uret, gode Pram! ifald Du er vreed for min lange haardnakkede Stiltienhed. Skulde nogen være vreed

*) Dette Brev findes hos Øst 1835 Nr. 45. p. 354 ff., han har intet udeladt. Originalen findes i Abrahams' Autografsamling paa det St. kgl. Bibliotek.

derfor, saa er jeg selv nærmest dertil, siden jeg har lidt meest, fordi jeg har været nødt til at tie. Jeg har allerede berettet Din Kone, at jeg har i fire Uger været arresteret her i Bern af en Quartanfeber,¹⁾ som hindrede mig paa den allerærgeligste Maade af Verden fra at besee Biergegnene i Canton Bern. Nu da Feberen synes at være borte, vil jeg ikke lade det komme an paa at faae den igien; jeg giver altsaa Slip paa alle videre Biergreiser, og iler om et Par Dage tilbage til Tydskland over Basel. Endskiøndt jeg herved mister den interessanteste Deel af Schweiz, og formedelst Franskmændenes Indrykken i Savoyen ikke kan eller tør nærme mig til Chamouny, saa er jeg dog ret vel fornøiet med det, jeg allerede har seet af det udskregne Helvetien, hvilket ikke er noget lille Stykke, da det foruden Cantonerne Schaffhausen og Zürich indbefatter de smaa Cantons Appenzell, Glarus, Schweiz, Lucern og en stor Deel af Rhindalen. Jeg har giennemvandret alle disse Egne til Fods, og klavret lysteligen paa Biergene. En af de fornemste Behageligheder, denne Reise har givet mig, var Leilighed til at sammenligne de norske og de schweizerske Alper, endskiøndt denne Sammenligning paa mange Steder berøvede mig een af de vigtigste Egenskaber, nemlig Nyhed. Det er gandske vist, at Schweiz i det Hele er skønnere end Norge. Det mildere Klima gjør ikke allene Dalene langt frugtbare, og Biergene begro-

Basel den 2. October.

ede til en langt større Høide; men Vegetationen er tillige meer rig og afvexlende her end paa de skaldede norske Bierge. Biergene her ere ogsaa ulige høiere, ikke blot relativ, men absolut, da Schweitzes Grundflade er allerede hened 1000 Alen over Havet; dog er i det Hele en Reise i Norge aldeles ikke tilovers, naar man har giennemvandret Alperne, jeg i det mindste vilde langt hellere nok en norsk Reise end en Schweizersk. Blev Norge hiemsøgt af den Mængde unge Entusiaster, som ingen Ting have seet, af poetiske Reisende, og Damer, og engelske Ignoranter, som Schweiz, saa vilde dette saa ubekjendte og mis-

---

¹⁾ se: Baggesens Biographie. II. p. 128.

kiendte Land blive ligesaa bemalet, besunget og beundret. Rhinfaldet ved Schaffhausen, en af Hovedscenerne i Schweiz, er efter mine ringe Tanker ikke synderlig meer beundringsværdigt end den øverste Hoffosz paa Ringerige, og jeg har ingen Schweizersk Udsigt seet, der kan sættes i Lighed med den fra Kanten af Krogskoven ud over Tyrifjorden. Den norske Almue er alletider ligesaa interessant som Alpebeboerne, og sikkerligen langt meer ufordærvet. Hyrdelivet i Sæterne har fuldt saa megen Arcadisk Reenhed som i Sennerne. For Mineralogen, Geognosten og Botanikeren ere begge disse Lande lige vigtige, for saavidt staaer Norge altsaa ikke tilbage. Et andet Spørgsmaal derimod er, om begge disse Landes Indbyggere ere lige lykkelige? Dette kan jeg ikke besvare. Den norske Natur er karrig, men den schweizerske Bonde har allerede Smag paa en Luxe, for hvis Tilfredsstillelse den helvetiske Natur snart vil blive for arm.

Jeg staaer nu her, som Du seer, paa Kanten af Schweiz, hvor jeg ikke bliver staaende længe, da jeg lykkeligviis er bleven min Feber qvit. Jeg har aldrig havt et smukkere Værelse end her. Den skønne Rhin strømmer lige under mit Vindue, mod Vesten seer jeg langt ind i Depart. du haut Rhin. Den franske Fæstning Hünningen ligger omtrent $1\frac{1}{2}$ Fierdingvei herfra. Med min Kikkert ser jeg Frihedstræet, Skilvagterne paa Volden, Kanoner, Piketerne langs Rhinen. Paa den nordre Side staaer en lille østerrigsk Leier med et par Regimenter i. Det vrimler her af Citoyens med Nationalcocarder. Nogle af de gode Herrer ere lidt tølperagtige, men de ser ud til at være Skriverkarle og Kiøbmandsdrænge, og dette kan undskylde dem. Emigranter taales ikke i Canton Basel; i Bern har man dem endnu, men det vil ikke vare længe, før de blive bortjagede; og sandt at sige er det ikke meer end billigt, thi deres Antal er saa stort og voxer daglig saa stærkt, at, om det skulde saa blive ved, maatte Bernerne selv emigrere for at gjøre Plads.

Baggesen og hans Kone opholde dem i de Rousseauiske Egne ved Vevay, ved Genfersøen. De ere begge, som Frue Hal-

ler¹⁾ sagde mig, ikke meget friske. Han vil nu gjøre en Reise til Italien, og derpaa komme hjem.

Naar kommer jeg hjem? Jeg længes sandt at sige efter Danmark, eller, meer egentlig, jeg er keed af at reise, eller træt, eller overmættet, jeg veed ikke selv hvad det er. Sagen er, at jeg trænger til Hvile; jeg behøver en Stilstand af nogle Maaneder for at samle nye Interesse for det Nye. Den evige Spænding er Opmærksomhedens og Iagttagelsesaandens Grav. Af den Aarsag længes jeg efter Engelland, hvor jeg dog haaber at kunne bortdøse nogle Uger. Men hvorledes kommer jeg til Engelland? Jeg iler i det Haab, at Franskmandene dog vel levner saa bred en Strimmel af Holland, som jeg behøver for at reise paa.

Du bør ikke forundre Dig over, at jeg troer, Du gierne vil gjøre mig en vigtig Tieneste. Jeg føier her hos en Fortegnelse paa nogle Karter, som faaes hos Mumme paa Børsen. Disse ønsker og beder jeg sendte til Mr. von Zach,²⁾ Major au Service de S. A. S. le Duc de Saxe-Gotha, à Seeberg, par Gotha; saa snart som muligt, da han skal bruge dem. De maa sendes med den Agende Post, og, som jeg formoder, frankeres til Hamb. Det vilde være bedst, om de bleve indpakkede i en Casse, og indsvøbte i Voxdug, hvilket Boghandlingen besørger. Sagen er nu, om Du vilde have den Godhed at lade mig indtil videre være i Din Gield for de 4—5 Rdl., de koste; men denne Commission er mig meget magtpaaliggende, og derfor har jeg maattet give den i Din Haand. — Lev lyksaligt, gode Pram. Din hengivneste Olufsen.

Fra Olufsen.*)

Mannheim d. 23. Octbr. 1794..

Paa hvilket Sted i Verden kunde jeg mere passende tagefat paa vor Brevvexlings afklippede Traad, end her i det dra-

---

¹⁾ Baggesens Svigermoder. ²⁾ Franz Xaver Friherre von Zach (f. 1754 † 1832), der begyndte som Militær, men siden tog sin Afsked for at kaste sig over Astronomien. 1786 indtraadte han igen i Tjeneste hos Hertug Ernst II. af Sachsen-Coburg-Gotha. 1787 overtog han Lødsels af det nye Observatorium ved Gotha, men efter Hertugens Død fulgte han dennes Enke paa hendes Rejser som Overhofmester. Han har publiceret endel astronomiske Værker. *) findes hos Øst 1835. Nr. 46. p. 361 ff.; Originalen, som jeg

matiske og dramaturgiske Mannheim, og hvor skulde jeg hellere ønske at underholde mig med Dig, gode Schwarz! end i en Bye, hvor man frem for i tusende andre Byer er saa tilbøielig til at moere sig. Jeg veed næsten intet Sted, hvor Tilbageerindring til Danmark er mig saa nødvendig, og uden at gruble paa Aarsager hertil, vil jeg tilfredsstille min Trang.

Hvor tilskrev jeg Dig sidst fra? formodentlig fra München. Jeg veed det ikke selv; kun dette veed jeg, at Du har Grund til at være misfornøiet med de dramatiske Efterretninger, der vanke fra min Haand; men derfor er det ikke sagt, at Du har Grund til at være misfornøiet med mig. Jeg har, som Du veed, ombyttet Harpen med Ploven; jeg besøger flere Koestalde end Skuespilhuse, og firbenede Bester ere mig interessantere end dramaturgiske. Jeg begynder næsten at tænke om de skønne Videnskaber som den franske Mathematiker om Racines Sørgespil. Imidlertid er det vist, at min oeconomiske Stemning stod maaskee i nogen Fare, ifald jeg ikke af en Hændelse havde valgt den allermeest udramaturgiske Vei, der lader sig vælge i hele Tydskland. Først her i Mannheim har denne sølede theatralske Vei forandret sig til en taalelig Chaussee. — Kiender Du det Stuttgartske Theater? Hvis ikke, saa maae Du vide, at der neppe i hele Verden findes flere middelmaadige Skuespilmennesker samlede paa eet Sted; egentlig slette gives der ingen. Theatret er nydeligt. Jeg saae her fem eller sex Stykker, som alle vare mig bekendte fra Kiøbenhavn, hvor de bleve ulige bedre givne. En vis Haller er den bedste Skuespiller og en Mad. Fischer den bedste Skuespillerinde, men som sagt, begge ere maadelige, som alle de andre.

Her i Mannheim er Du sikkerligen bedre bekendt end jeg, og derfor har jeg intet at sige Dig herfra, saa meget mindre som jeg kun saae to Forestillinger her. I Kozebues Armuth und Edelsinn,¹⁾ et Stykke, som vi formodentlig ikke faae paa Kiøben-

---

ikke har kunnet skaffe til Veje, synes at være aftrykt uden Forandringer. Brevet er, som det vil ses, egentlig bestemt til Schwartz, men senere har Olufsen uden at forandre Begyndelsen adresseret det til Pram. ¹⁾ Gik 1796 i Oversættelse af Staal under Titlen Armod og Højmodighed.

havns Theater, før Staal¹⁾ bliver sulten igien, spille Iffland²⁾ Bogholderen. Roller som denne ere meget lette at spille, det er at sige, de kunne ikke letteligen fordærves, altsaa bør jeg ikke bedømme ham. Imidlertid tvivler jeg dog paa, at han er saa stor Skuespiller som Skuespilforfatter. Lidt er han ikke. Man holder ham for lumsk, hvilket han ogsaa seer ud til. Bril er død, som Du veed. Det andet Stykke, jeg saae her, var Indianerne i Engelland.³⁾ Man havde laant Mademoiselle Boudet fra Frankfurth til Gurlis Rolle, og hun udførte den saaledes, at jeg hidtil intet har seet paa noget tysk Theater, der kan lignes dermed. Jeg kunde ikke tænke paa Madame Claussen⁴⁾ uden Medynk. Det kan være, at Boudet har meget naturligt Anlæg til Roller af dette Slags, og at det af den Aarsag lykkes saa vel for hende. Derfor bliver hun nu sagtens ingen stor Skuespillerinde, ligesaa lidet som, efter mine ringe Tanker, den forgudede Schröder burde hedde en stor Skuespiller, fordi han spiller alle de Roller godt, hvori hans personlige Ufuldkommenheder netop hielpe ham frem. Saaledes er Kong Lear hans Mesterstykke, da denne Rolle vilde spilles maadeligt af den største Skuespiller i Verden, som ikke havde Schröders Feil. Det er en underlig Forvirrelse at kalde legemlige Mangler Talenter, og at rose og prise Folk derfor. Det er, som man vilde berømme en Skeeløjet, fordi han skeeler herligt, eller finde Christopher i von Thyboe en Mand af stor Talent, fordi han kosteligen kunde agere en drukken Mand, naar han NB. havde faaet et par Pæle Brændeviin til Livs.

Jeg havde sat mig for at besøge Iffland, men da jeg havde seet ham, kunde jeg ikke lide hans Ansigt, og begav det altsaa. Overalt maae jeg fortælle Dig, at det strider mod een af mine første og klogeste Reiseregler at besøge Poeter. Endnu har jeg

---

¹⁾ Ditlef Flindt Staal (f. 1741 † 1797) var en af Datidens flittigste Oversættere, fra hvis Pen hidrører en Mængde Fordanskninger, navnlig af tyske Værker. ²⁾ August Wilhelm Iffland (f. 1759 † 1814), bekendt som Skuespiller og Teaterdigter. ³⁾ En af Kotzebues bekendteste Komedier, der 1792 var bleven givet i Oversættelse af Sønnichsen paa det kgl. Teater. ⁴⁾ Inger Birgitte Clausen, f. Aaslew, der med stort Bifald havde spillet Rollen ved Opførelsen herhjemme.

ikke besøgt een eneste, og agter heller ikke at besøge nogen. Det lønner slet ikke Umagen, man lærer intet af dem, spilder sin Tiid, og hvad det værste er, taber sin Høiagtelse for dem, naar man lærer at kiende dem. Det er gaaet mig saa med mange andre af Tydscklands udskregne Store Mænd.

Det, som moerer mig allermeest her i Mannheim, er Krigen. Efter at have saa længe været plaget med at høre om den, er det mig ret kiert at høre og see lidt af den. Man mener her, at Franskændene blandt det meget andet, de ville og kunne, ville og kunne ogsaa tage Mannheim. De staae derfor ogsaa en halv fierdingveis paa hiin Side af Rhinen. Jeg holder Øie med dem fra Observatoriet af, og synes det er moersomt, naar deres Piketer og Tydsckernes skyde efter hinanden. En stor Deel af dem cantonere i en Landsbye paa Rhinens Bred, hvor de have opreist et Friheds Træe. De ere ret lystige, dandse og springe, og vise de tydske Patrouiller den anden Ende. Forresten seer alting her militærisk ud. Byen er opfyldt med Keiserlige, Pfalzere og Zweybrükiske, Alting er indpakket eller bortflyttet, og alle Indbyggerne staae færdige til at løbe, saasnart Franskændene nærmer sig.

Jeg kan ikke blive færdig med mit Brev her. Fortsættelsen følger fra Frankfurth. Lev vel saa længe.

Frankfurth den 1. November 1794.

Forerindring.

Da jeg i Gaar Aftes kom her til, glædede jeg mig i Forveien ret inderligen over alle de mange venskabelige Breve, der ventede mig her. Rigtig nok fandt jeg i Dag en heel stor Pakke, men i den kun eet eneste fra Danmark, og dette eeneste fra Pram. Naturligviis stemte dette min Siel til en meget høi Grad af Taknemmelighed, og jeg ønskede meget at kunne yttre den. Den eneste Maade hertil er at sende Dig, min gode Pram, et meget langt Brev igien. Men uheldigviis gaaer Posten om en Time, og jeg vilde i Morgen reise til Maynz; hvor faaer jeg da et langt Brev færdigt? Til al Lykke er jeg en Debitor, der forstaaer at bedømme, hvilke af mine Creditorer der kunne bie. Mit halvfærdige Brev til Schwarz randt mig i Tankerne. Her

er Spørgsmaal om et Brev, som kan snart blive færdigt, tænkte jeg; jeg besluttede derfor i største Hast at tilsætte det Manglende, og saa sende Dig dette. Et Brev er et Brev, det maae være til hvem det vil, og andet end et Brev kan Du jo ikke fordre. Altsaa til Texten. Tag Du til Takke med dette. Schwarz kan bie.

Dit Brev er ældgammelt, fra den 19. Juli. Men kiert er det mig alligevel, fordi det saa behageligen kalder mig de lykkelige Venskabs Dage tilbragte i Din Kreds i Erindring. Troe imidlertid ikke, at jeg nogensinde kunde glemme dem. Nej, men ethvert Beviis paa, at jeg endnu er mindet i det kiere stille fortrolige Huus, hvoraf jeg fordem var et Medlem, og hvori jeg søgte og fandt saa megen Tilfredshed, opflammer paa nye mit Hierte, og fylder mig med saa mange glade Erindringer og Længsler.

Det er mig en usigelig kier Efterretning, at den behagelige Sommer har havt god Virkning paa Din Kones Helbred. Jeg haaber, at hendes Kiernemelks Reise til Slagslunde ogsaa vil bekomme hende vel. Jeg havde ventet et Brev fra hende, men det blev desværre ude. Fra mig faaer hun eet herfra, eller fra Maynz, eller fra Hanau.

Vi slap altsaa for Krig: Man siger, at Danmark og Sverrig vil til Foraaret have fat paa Rusland, og at vi tilligemed Frankerig hemmelig understøtter Polen. Ligesaa at der i Paris opholder sig en dansk og en svensk Commissair for at stifte Fred. Det er en Lyst at leve i en Verden, hvor man veed saa meget. — Man er bange her af Hiertens Grund. Den franske Armee for Maynz skal være 120,000 Mand stærk. — Jeg reiser herfra til Göttingen, hvor jeg vil opholde mig 3 eller 4 Uger deels for at hvile ud, deels for at gjøre min Physik færdig. Jeg vidste overalt ikke, hvad jeg skulde tage mig for. Giennem Holland kan jeg vel sagtens reise, men det har Vanskeligheder og Ubehageligheder, og ingen Nytte. Jeg troer derfor, at jeg vil tilbringe endnu et par Maaneder her i Tydskland for at see Tiden an.

Mit Ophold i Göttingen giver mig Anledning til en Begiering, som jeg haaber Du vil opfylde. Den bestaaer i med den

Agende Post at sende mig Minerva for dette Aar, de Lærde Efterretninger, ogsaa alle for dette Aar, Din Ildebrands Historie og saa mange andre af vor Litteraturs Producter, som Du selv synes. De maatte da afsendes saasnart muligt, og adresseres til Hr. J. J. Bornemann i Göttingen, til hvem alle, som vilde skrive mig til, ogsaa kunde adresse (sic!) det de vilde skrive. De sidste Minervaer og lærde Efterretninger, som Du laante mig, haaber jeg Du har faaet tilbage, hine med Hr. Møller, disse fra Boghandler Poulsen. — Har Du faaet mit Brev fra Basel? og opfyldt den Begiering, det indeholdt? Du er vel kied af disse mange Begieringer, altsaa kun een endnu: elsk ret inderlig Din hengivne
Olufsen.

Pram til Olufsen.

Kopenh. d. 6. Decb. 1794.

Warum ich erst d. 6. Decbr. auf Deine Briefe aus Basel in Sept. und aus Frankfurth in Octob. antworste? Die Antwort auf den ersten wuste ich nicht wohin zu adressieren, und aus dem letzten sah ich wohl, dasz Du von dort nach Göttingen zurück kommen solltest, glaubte aber nicht, dasz Du bald dort eintreffen würdest, bis meine Frau mir gestern erzählet einen Brief von Dir aus diesem letzten Orte erhalten zu haben. Sei mir also willkommen, lieber lieber Olufsen! ich weiss nicht warum, weil doch wirklich Göttingen noch nicht binnen die Gränzen unseres Vaterlandes liegt, aber ich sehe Deine Rückkunft zu Göttingen, nach Deinem ferneren Herumwanken, beinahe als ein Wiedersehen an. Halb, komt es mir vor, geniesse ich schon Deiner Umarmung, nach der ich mich recht herzlich sehne. Komm bald ganz zurück; kanst Du das nicht, so komme doch so weit möglich, und so oft, uns zu sehen, und lass uns durch Deine Briefe Deiner, so viel der Zwischenraum, der uns doch immer etwas trennt, geniessen. Du bist grausam gewesen, dass Du uns so lange, als Du in Schweitz warst, gar nichts von Dir hören liessest, Dein Baseler Brief von 27. Spt. war dazu noch 5 Wochen unterwegs. Seitdem haben wir zweimal Dein enlieben Briefbesuch; den hoffen wir jetzt (sic!) noch fleissiger: unsern Gegenbesuch wirst Du auch ietz (sic!), da wir Dich zu finden wissen, oft genug haben. Wir

besuchen Dich wenigsten alle Tage, im Geiste, und wenn Du uns Deine Umirrungen erzählest, berichtigen wir mit der vollen Wonne der Freundschaft, auf dieser wiederholten Mitreise die Verirrungen, die wir in der Reise der Phantasie mit Dir gemacht zu haben, bemerken.

Es kann nicht fehlen, dass Du auch, aus Deinem Herumwandeln, bisweilen im Geiste, uns auf unserer einheimischen Reise (was ist das Leben als eine Reise? wir sind hier nicht in domo, sagt Cicero¹⁾, nur in hospitio) auch Du mögtest diese Reise der Phantasie durch unsere Erzählung berichtigt wissen. Du wirst Dir aber leicht einen richtigen Begriff von unserer Reise gemacht haben. Die Ortschaften, und Stationen kennst Du. Wie gewöhnlich ziehen wir, jetz (sic!) wie vor, uns bey Command. Kiæruffs (sic!), bey der Frau Fischerinn, bey dem Prof. Kiæruffs (sic!); und selten bey dem Advocaten Langes ein. Die Strassen von dem Auberger, den wir *zu Hause* nennen, bis ans Comptoir etc. bieten uns meistens nur die gewöhnlichen Erscheinungen dar; alles geht so etwa in der alten Gleisse. Wir sind frisch und munter — bisweilen — auch bisweilen nicht; etwas erhebliches, ausser dem, was Du in den Zeitungen liessest, und was uns insbesondere nicht mehr als der ganzen weiten Welt angehet, ist uns nicht aufgestossen. Das die politische Neckereien der fremden Ameisenhaufen mir Ameise das Sammeln zu meiner Ameisencelle erleichtert; zu deutsch, dass ich während des Krieges drei viermal so viel Passgelder als gewöhnlich erhalte, weisst Du. Dies hat mir zwar auch etwas mehr wie gewöhnlich Briefschmierer gegeben; aber nach und nach fällt auch das wenigstens in so weit weg, dass ich auch Zeit genug übrig habe auf etwas anders zu sinnen. In November habe ich — doch nein: etwas erst, was Dir mehr interessiren mögte, wenn Du etwa nicht bereits hinlänglich darüber unterrichtet bist.

Als der Graf Ahlefeldt²⁾ zum Ende Julii den Schauspielern.

---

¹⁾ I Cato major § 84, hvor det hedder: *ex vita ita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam e domo.* ²⁾ Ferdinand Anton Christian Greve Ahlefeldt (f. 1747 † 1815), var efter at have afsluttet sin militære Løbebane og efter et længere Ophold udenlands 1792 bleven ansat som Hofmarskal og fik som.

ihre Gage auszahlen sollte, so wurde er gewahr, dass ihm dazu das nöthige Geld mangelte. Die Entdeckung hatte er nun zwar ein Par mal zuvor zu machen Gelegenheit gemacht; damals aber hatte Sectr. Prinzlow,¹⁾ der, wie Du erinnerst, eine reiche Witwe geheiratet hat, den Mangel abgeholfen; jetzt aber war er, man muthmasst aus Besorgniss, wie er sein Mammon wieder erhalten sollte, krank geworden. Der vorige bankerutte Theatercassierer Lassen,²⁾ der seit mitten im vorigen Winter im Stokhause unter den Sklaven in Fesseln lag, wurde auf Ahlefeldt (sic!) Bitte zwar nicht frey gelassen doch aber den Ketten entlediget; und Ahlefeldt declarirte Sr. Majestät, er hatte kein Geld die vorhandene Besoldungen zu entrichten.

Ahlefeldt des Grafen und Geheimenrathes Excellenz, wurde nun wohl nicht, wie der Plebey Lassen, ins Stockhaus hinge-

saadan Tilsyn med Teatret. I Begyndelsen vandt han baade Publikums Skuepillernes og Forfatternes Yndest, men Bladet vendte sig snart, da han ved sin hovmodige Maade at opføre sig paa stødte mange fra sig. Rahbek, som strax kom paa Kant med ham, giver en tömmelig usympatetisk Skildring af ham i sine Erindringer (IV. Bind, særlig p. 205—23). Fremstillingen i Prams Brev er næppe rigtig, ganske vist optraadte Smædeskriveren Johan Werfel i sit Blad „Folkefjenden“, hvis første 26 Nr. udkom i 1794, og i 2 mindre Piecer med Beskyldninger mod Ahlefeldt for at have forgrebet sig paa Teatrets Kasse, men i den Sag, som denne strax anlagde, kunde Werfel slet intet Bevis anføre og Resultatet blev da ogsaa, at han ved Højesteretsdom af 21. Maj 1796 blev dømt til at betale 1000 Rdlr. til Almindeligt Hospital. Stillingen var imidlertid bleven Ahlefeldt, hvis elendige finansielle Omstændigheder, der var en offentlig Hemmelighed, havde givet Rygtet en vis Sandsynlighed, uudholdelig og ved Kongens Velvilje fik han 1794 sin Afsked som Overhofmarskal og altsaa ogsaa som Teaterdirektør, men blev samtidig som Tegn paa Kongens vedvarende Naade udnævnt til Gesandt i Berlin (jfr. Overskou, Den danske Skueplads III). ¹⁾ Frederik Christian Printzlau (f. 1754 † 1826), Garderobemester ved Teatret, var af Ahlefeldt bleven ansat som Sekretær og Hovedkasserer. Han havde 1786 ægtet Birgitte Kirstine Mentz (f. 1760 † 1826), en Datter af en rig Bagermester. 1824 tog han sin Afsked. ²⁾ Niels Lassen var 1772 fra at være Sekretær i Bygningskommissionen bleven ansat som Sekretær hos Teaterbestyrelsen og var 1778 steget til Inspektør og Hovedkasserer. Ved sin Dygtighed og Omgængelighed havde han erhvervet sig stor Anseelse, saa at han endog 1786 indtraadte i den 7 Mands Direktion, som Hofmarskal Numsen fik oprettet. 1792 opdagedes det imidlertid, at han ved Aktiespekulation havde paadraget sig en stor Gæld og for at rede sig ud af den havde besveget Teaterkassen. Warnstedt, den daværende Teaterdirektør, gjorde hvad han kunde for at redde ham, men Kassemanglen, der var paa c. 22000 Rdlr., var for stor, og Lassen blev dømt til Stokhuset, hvor han døde 1798. (se: Overskou, Den danske Skueplads III. p. 505 ff.).

worfen; im Gegentheil wurde er zum Stelvertreter Sr. Mst. bey Allerhöchstderoselben preussischem Bruder ernannt, der Theaterdirectorstelle wie auch dem Marschallatte wurde er aber doch entlediget; und der Stalmeister Hauch¹⁾, der seit d. 29 Jan. 1794 Dannebrogritter ist, wurden dessen beiden Posten anvertrauet; doch erhielt dieser letztere im Theaterdirectorio zwo Mitdirectors in D'Hrrn Thomas Thaarup²⁾ und Edvard Storm³⁾. Letzterer konnte diesem Glücke nicht überleben; er starb nach Verlauf einiger Wochen. Mein Freund Hauch trug mir an mich an des verstorbenen Directorplatz ernennen zu lassen; ich verbat mir's, aus den Dir genugsam bekannten Gründen (sic!); und mein Freund, Lottchens Mann⁴⁾, wurde Theaterdirector. Er ist mein Freund, ein kreutz braver Kerl; aber zum Theaterdirector⁵⁾! da doch weder Rahbek noch Abrahamson⁶⁾, noch Du, noch — ein Par Hundert dazu qualificirte sich's verbat, wie ich es that! Da ich wenigstens nicht Theaterdirector wurde, so konnte ich, von dem Posten ungehindert, was freilich Millionen andere Hindernisse mir vielleicht weigern, fürs Theater schreiben. Ein altes Subject, oder wenigstens eine alte Idee zu einem Schauspiele, nahm ich jetzt wieder vor. In vierzehn Tagen wurde daraus ein Schauspiel die Ehenschule (Ægteskabsskolen)⁷⁾ genannt, welches ich aber so geheimnissvoll, wie Du Deine Goldene Dose, in der vorigen Woche einschikte (sic!). Es weiss ausser Lange, und Dein Bruder⁸⁾, der es abgeschrieben hat, kein Mensch, woher es kommt. Lange aber

---

¹⁾ Den 28 August udnævntes den nye Direktion. ²⁾ Den bekendte Digter Thomas Thaarup (f. 1749 † 1821), der med „Høstgildet“, skrevet til Indtogshøjtideligheden ved Kronprinsens Bryllup, havde haft en stor dramatisk Succes og 1793 igen havde haft Held med sit Syngespil „Peters Bryllup“. ³⁾ Edvard Storm (f. 1749 † 1794), Zinklarvisens bekendte Forfatter. Han døde allerede 29. September. ⁴⁾ Den oftere nævnte Professor Jørgen Kjerulf. ⁵⁾ Heraf ses, at Overskous Fremstilling (Den danske Skueplads III. p. 623), hvorefter Pram selv skulde have givet Hauch Anvisning paa Kierulf, umuligt kan være rigtig. ⁶⁾ Werner Hans Frederik Abrahamson (f. 1744 † 1812), der paa denne Tid var Lærer ved Artilleriskolen og Landkadetakademiet. Hans Adkomst til Teaterdirectorstillingen synes dog ikke os fuldt saa indlysende, som den aabenbart har været Pram. ⁷⁾ Dette Stykke, der blev opført første Gang 6. Marts 1795, men forøvrigt ikke synes at have gjort synderlig Lykke, er første Gang trykt i Prams udv. digt. Arbejder II. p. 309 ff.). ⁸⁾ En ældre Broder til Olufsen, der levede i trange Kaar og senere blev Postskriver. (se: J. Steenstrup, Fra Fortid og Nutid. p. 290).

hat unter der Hand Professor Kiærulf sondirt, und es ist der Direction ganz hell und klar, dass das Stück von keinem andern als dem Verfasser der goldenen Dose herrühre; man findet es deshalb, natürlicherweise, wie es von dem Verfasser seyn muss, ein wahres Meisterstück; man findet die Lebhaftigkeit, die helle Darstellung, die geschmiedige und vortrefliche Diction der Gold-dose; zugleich aber, das versteht sich, dass der Verfasser sein dramatisches Talent mit dem ersten ausserordentlichen Probe-stücke ausgebildet und verfeinert; kurz man kan nicht Worte finden um dessen Wehrt auszuposaunen; man posauet sich heischer nicht aber müde, und findet im Stücke das reine Gegen-theil von allen dem, was man gefunden haben würde, wenn man gewusst hatte, das das Ding das Unglück hatte ein Kind des ennuianten Vaters des ennuiantissimi¹⁾ Frode und Fingals zu seyn.

Nun aber hatte ich das Stück mit einem Briefe begleitet, worinn ich mir verschiedenes in Hinsicht der Anerbietung dieses Meisterwerkes ausbedungen hatte, z. B. dass es nicht aufgeführt werden musste, wenn man es nicht ein mehr als mittelmässig gut Drama zu seyn fände; dass man sich alles Untersucnens um den Verfasser zu entdecken, enthalten solte, dass man das Stück von den Theaterpersonen, für den es geschrieben war, spielen lassen solte, wen es zur Vorstellung würdig befunden wurde, dass man das Honorarium ehe Verlauf des Jahres auszahlen solte, also ehe das Ding vorgestellet werden konnte. — Dieser Brief, der zwar nicht unhöflich oder beleidigend, doch aber auch nicht bettlend oder kriegend abgefasst ist, hat das Unglück gehabt der Herren neuen Directoren Grootmoegenheed zu miszfallen. Sie finden zwar, dass der Brief nicht ein Werk des Verfassers vom Schauspiele ist, dass dieser sein opus mir oder irgend einem seiner hiesigen Freunden hiehergeschickt hat, der den Brief propria autoritate zusammengeschmiert, man wil sich aber weder von diesem oder von jenem etwas vorschreiben lassen, und ohngeachtet allen dem Ruhme, den man dem Stücke beylegt und bezeugt, ist man gesonnen ihm alle die vorgeschriebene Be-

---

¹⁾ Saaledes synes der at maatte læses.

dingungen entweder abzuschlagen, oder doch sie nur nach Gefallen anzunehmen, und was das Honorarium betrifft, wenn der Verfasser darauf bestehen werde, dass es vor der dritten Vorstellung ausbezahlt werden soll, ihm keinen Heller mehr als 300 Rtr. auszuzahlen¹⁾. Dienstag werde ich unter dem Namen Silkeborg (so heisst einer meiner Personen) einen Brief erhalten, worinn mir alles dieses gesagt wird.

Was werde ich jetzt (sic!) thun? — Die 300 Rtr. annehmen; oder das Stük zurückfordern. Die 300 Rth. sind zwar genug, mehr gewis, als das Stük wehrt ist; mehr viel mehr, als man es werth finden würde, wenn man ahndete, es wäre von mir; aber — nachdem man für den heibergischen Einzug²⁾ 450, und für Guldbergs Peter und Lise³⁾ 350 Rtl. bezahlt; und für Thaarups Peters Bryllup 1100 Rtlr., sage Eilf Hundert Reichsthaler daenisch Courant, ausgezahlt hat, und dieser öffentlich geäußert, dass er es zum Hauptgeschäft mache, dafür zu sorgen, dass die Verfasser honorablement bezahlt werden sollten; und da das alte Reglement, welches nicht aufgehoben nie aber befolgt worden, doch für ein nur aufführbares Schauspiel die Einkünfte des dritten Abends bestimmt, diese aber *damals* 300 Rtr. waren, jetzt aber nach die (!) Erweiterung des Hauses und die neueste Erhöhung des Eintrittspreises⁴⁾ an die 500 Rtr. sind. Ist est nicht bettelniedrig jetzt die 300 Rtr. anzunehmen? — Nu, die Form des Briefes, den ich Dienstags erhalten werde, wird wohl vielleicht den Entschlusz näher bestimmen; aber mit den Lobsprüchen, die man wie ich gewiss weiss, und von mehreren Ecken her erschallen höre, stimmt doch dieses Anerbieten wenig überein. — Es ärgert mir; und einen ganzen Tag bin ich ganz entschlossen gewesen nie als in der drin-

¹⁾ Direktionen havde absolut Ret i dette og Pram har selv tidligere i et Brev til den daværende Teaterdirektør Warnstedt erkendt, at 300 Rdlr. eller en Aftens Indtægt var den fastsatte Betaling for et Helafstensstykke (se: Personalthist. Tidsskr. 4 R. IV. p. 69). ²⁾ Heibergs Syngestykke „Indtoget“ blev første Gang opført 26. Febr. 1793. ³⁾ Lise og Peter, Syngestykke af Frederik Høegh-Guldberg (f. 1771 † 1852) opførtes første Gang 31. Januar 1793. ⁴⁾ Warnstedt havde i den sidste Sæson, 1791—92, han styrede Teatret, ladef endel Skillerum mellem Logerne borttage og derved indvundet endel Pladser samtidig med at han fik sat igennem, at Prisen paa Logepladserne blev ansat en Tredjedel højere. (se: Overskou, Den danske Skueplads. III. p. 486).

gendsten Noth dänisch mehr zu schreiben; in dem Entschlusse fieng ich diesen Brief deutsch an. Sauer lasse ich's mir freilich nicht werden deutsch, oder was Du die Sprache, worinn Du es abgefasst findest¹⁾ fortzufahren; weit weniger sauer als es Dir werden wird, den Einhalt, wo so etwas ist, herauszufinden; der Versuch zeigt mir aber doch sattsam, dass ich besser dänisch schreibe. Inzwischen lasse ich doch nicht sogleich die Idee fahren, mein Stück zu behalten, es selbst ins deutsche zu übersetzen, und die Übersetzung an alle Deutschlands Theater zu versenden. — Der Einhalt des Stücks machts möglich — wenn es sonst in sich, und irgendwo interessant ist, wie ich mirs wirklich vorstelle, — ohne Unterschied der Interesse eben so gut es in Manheim und Prag und Paris, und Stokholm, als in Kopenhagen zu geben. Mit der nächsten Post, ich bitte Dich flehentlich, sage mir Dein Andenken; ich werde ja in 14 Tagen Dein Brief erhalten können; ich fasse gar keinen Entschluss, und antworte nicht auf den Brief Dero Hochmögenden, ehe ich Deine Antwort erhalte.

Für Deine Briefe, für Deine unwandelbare Freundschaft, deren vorherige und deren zukünftige Beweise, sey mir von Herzen gedankt. — Gott weiss, wie es zugehet, dass mir mein Briefschreiben, ehe ich es anfangen, immer so schwer ist; wenigstens ist mir wenig oder nichts in der Welt so angenehm, als dies Briefschreiben, wenn es an einen Freund, wie Du mirs bist, einmahl angefangen ist. Geniesse ich noch eine Viertelstunde dieser Behaglichkeit, so wird der Brief nicht abgehen können.

Deinen letzten Brief aus Frankfurt, der auf einmahl an Schwartz und am mir (!) gerichtet war, kan ich nicht genau beantworten, denn Schwartz hat ihn. Nun erinnere ich's: ich sollte Dir die gelehrte Zeitung, und Minerva etc. schicken: ich habe es bisher vergessen; soll's aber bestellen, obschon ich finde es den Porto gar nicht wehrt. — Die Karten an den Major zu Gotha sind schon weg in einer hölzernen Kasse mit Wachstuch. — Ich habe Dir noch tausend Sachen, die ich verschieben muss, zu melden. — Mein guter alter 70-

---

¹⁾ Prams Tyske er da heller ikke synderlig korrekt.

jähriger Vater hat vor 7 Wochen, als sein Wagen mit ihm umwarf, den rechten Arm quer abgebrochen; weil er aber gesund, und dem Wundarzte gehorsam ist, so ist er schon ziemlich hergestelt und hat beynahe gar keine Schmerzen ausgestanden. — Die Mds. Eilitz wurde heute vor acht Tage mit einem altlichen Schiffer, der etwas Geld hat, geheirathet. Sie liebt ihn nicht, das versteht sich; sie wird aber nicht reich genug um des Verquicquens der Liebe zu entbehren. — Für ein Lied von Heiberg, wovon ich glaube ich schon letzt etwas meldete, und welches Rahbek, als Heibergs beständige Spuchelecker, in seinem Zuschauer einrückte, ist Heiberg verurtheilt 300 Rtr. Strafe und die Processkosten zu bezahlen. Rahbek, der zugleich fiscaliter actionirt war, wurde aber freigesprochen. Diese Action war inzwischen mit Ursache, wenigstens der Vorwand, warum er nicht Theaterdirector wurde. Lebe wohl.

Dein Pram.

Olufsen til Pram*).

Dresden d. 2. Januar 1795.

Dit Brev af 6. Decbr. fik jeg i forgaars, og ikke før, fordi jeg efter Sædvane blev keed af Göttingen, og opholdt mig der kun halvt saa længe som jeg havde foresadt mig. Da jeg paa Veien derfra forblev 10 Dage i Leipzig, og mine Breve bleve fra Göttingen addresserede lige hertil, saa vil Du heraf selv kunde udregne, at jeg ikke hidtil har kunnet gjøre, hvad Du bad mig om, svare strax, eller rettere før nu. Jeg har i Almindelighed større Agt for Begieringer af den Natur end somme af mine Venner, og derfor er det mig meget om at gjøre at være gandske retfærdiggjort i denne Henseende.

Det var meget naturligt, at ethvert Skuespil, der efter Gulddaasen fremtraadte i dybeste Incognito, maatte lede Giettere hen til Gulddaasens Forfatter; som og at et Stykke, Du havde skrevet, maatte vidne om, at denne Forfatter siden den første Prøve havde overmaade meget vundet i Ypperlighed. Jeg kan imidlertid ikke troe andet, end at denne Tilvæxt jo er alt for stor, og Afstanden mellem disse to formeente Sødskende for umaadelig, til at Dhrr.

---

*) findes hos Øst 1835, Nr. 47. p 369 ff.; Originalen har jeg ikke set; Øst synes intet at have forandret eller udeladt undtagen 2 Navne.

Theaterdirecteursers Sagacitet kan have nogen synderlig Ære af denne Dom. Jeg for min Part kan gjerne være tilfreds med disse Aristarchers og Publicums Illusion, kun Skade, at dennes sidstes ikke vil vare længe.

Du ønsker at vide min Mening om Din lille Uenighed med Theaterdirectionen. Det er ilde, at jeg ikke ret kiender Sagen, da alting dog kommer an paa Tonen i Dit Brev, der vel som Du forsikrer kan gjerne have været ikke uhøflig, og dog stødende. Men Tonen gandske tilsidesat, saa synes mig, ærlig sagt, at Du i Sagen selv ikke har fuldkommen Ret. Den engang eksisterende Anordning om Forfatternes Honorarium er jo aldrig tilbagekaldet. Lad den være ubillig, lad tredie Aftens Indkomster efter Husets nærværende Indretning staae i slet Forhold med Alternativet, 300 Rd., saa har dog Directionen paa ingen Maade noget Kald til at vige fra denne Regel, saa længe den endnu har kongelig Authoritet. Ikke heller har Theaterdirectionen nogensinde giort det; Ahlefeldts Galskaber komme her ikke i Betragtning, thi hvad han gjorde var altsammen paa sin egen Haand; og ingen Forfatter kan have noget imod, at nærværende Bestyrelse troer sig ikke berettiget til at være gal. Det synes mig allerede meget, at Directionen vil endda i forveien være villig til at udbetale Dig de fastsatte 300 Rd. Dette er tildeels ogsaa imod Reglen, der gielder kun efterat et Stykke har udholdt tre Forestillinger, og Du har heri et nyt Beviis paa de gode Tanker, man gjør sig om Dit Stykke.

For saavidt kommer det mig altsaa for, at Din Fordring om at blive betalt inden Stykket spilles, er uretfærdig; fordi man ikke kan føie Dig uden at handle ulovligen. Paa den anden Side, hvilken Aarsag kan Du have til at gjøre denne Fordring? Den Tarif, der blev fulgt ved at betale Indtoget, Gulddaasen, Peter og Lise, Peters Bryllup, kan Du ikke haabe at bringe i Gang paa nye, da den var baade gal og ulovlig. Efter hvilken Tarif vil Du da betales forud? Naar ikke efter den gamle og rigtige? og den kan i det høieste bestemme Dig 300 Rd., vel alt for lidet, men Indretningen er nu engang giort. Og hvorfor vil Du ikke oppebie tredie Forestilling for at faae mere, enten

ved Aftenens Indkomst, eller, om Directionen tør bestemme en anden Priis, i Forhold til den Lykke, Stykket har giort. Det kan dog aldrig være Dig saa meget om Tiden at gjøre, et Par Maaneder tidligere eller sildigere gjør hverken fra eller til, allermindst naar Du ved denne Venten rimeligviis vinder et Par Hundrede Rigsdalere, og Du var jo vis paa, at Stykket snart vilde blive opført, da det rimeligviis ikke udkrævede nogen Nyhed i Dragter eller Decorationer. Min ærlige Mening om denne Post bliver da denne. Jeg troer, at Du hverken har Ret eller Aarsag til at paastaae Dit Honorarium forinden tredie Forestilling. Ahlefeldt selv betalte ikke før; at Directionen, som sikkerligen ikke handler anderledes mod Dig end den bør og vil handle mod enhver Theaterforfatter, har Ret og Grund til at afslaae Din Begiering og at den, naar Du bliver ved Din Paastand, ikke bør betale mere end 300 Rd. Jeg beder Dig derfor meget, giv Slip paa denne Fordring; lad Betalingsmaaden gaae sin ordentlige Gang, og overlad det til *** og ***¹⁾ at skiendes om Penge. Og for den Sags Skyld er det *Dig* ikke anstændigt at tage Dit Stykke tilbage. Vil derimod Theaterdirectionen gjøre andre Vanskeligheder, vil den for Exempel ikke lade Stykkets Personer besættes, som Forfatteren har ønsket det, saa har den i mine Tanker fuldkommen Uret, og i dette Tilfælde vilde jeg ikke vige eet Haandbred. Ingen Direction kiender et Stykke saa godt som dets Forfatter, kun han kan bedømme, i hvis Hænder det vilde gaae bedst, og der kan aldeles ingen grundige Aarsager angives for ikke at opfylde Forfatterens Ønsker i denne Henseende.

Din Hensigt at tage Stykket tilbage, oversætte det paa Tydsk, og sende det til en tydsk Skueplads er formodentlig flygtig, og blot Spøg. Deels synes det mig særdeles meget infra dignitatem at arbejde for tydske Parterrer, deels er det en hoben lettere at skrive et Skuespil *paa tydsk* end et *tydsk Skuespil*.

Veed Din Kone intet af dette Stykke? Jeg synes Du bør sige hende det. I Dag otte Dage skriver jeg hende til. Dog intet derom.

---

¹⁾ Til hvem der her sigtes, kan ikke mere oplyses.

Den stærke Vinter gjør mig det næsten umuligt at reise til Engelland, som min Plan var, og Forfatningen i Holland tilligemed den utrolige Dyrhed der, gjør det endnu umuligere. Jeg har derfor besluttet at gaae fra Hamborg til Søes til Engelland, men dertil behøver jeg bedre Veierligt, som jeg maae oppebie her, og altsaa gaaer vel fem eller sex Uger bort endnu i Dresden eller maaskee i Berlin. Skriv mig imidlertid til hertil, under Adresse Joh. George Brauer. Lev vel.

Olufsen.

Olufsen til Pram*).

Berlin den 12. Januar 1795.

At skrive Breve har aldrig været min Sag. I min Reises første Dage gjorde den totale Forandring, som da foregik mit hele Væsen, at jeg stundom greb Pennen for saa levende som muligt at trykke mig tilbage til de venskabelige Egne, hvorhen min Phantasie idelig tyede; men nu da et langt Tidsrum har hærdet mig; da jeg omsider har skaffet mig den nødvendige Reisekulde; da en keedsom Erfaring har viist mig, at Flittighed fra min Side ingen Forandring kan frembringe hos mine adstadige Venner, nu er jeg omsider kommet tilbage til den Grund-sætning, at Brevskrivning er Fias, og ingensteds kan jeg være fastere overbeviist derom end i Berlin, hvor jeg virkelig ikke har kunnet skrive. Mit Ophold her, nogle landlige Excursioner iberegnete, har været omtrent fem Uger, og i denne hele Tiid har jeg ikke havt en eneste Dag fri. Jeg har været saa indbuden og udbuden, at jeg har været nødt til at holde ordentligt Register over mine Engagements, og min hele Existens har bestaaet i Dinées, Soupées, Concerter, Comedier, Spadseregange, Lystreiser, Beseelser af Fabriker og Samlinger, Clubber, Videnskabs-selskab, Naturhistorieselskab og mere, saa jeg veed hverken ud eller ind. Aldrig har jeg sværmet saaledes om, men nu er jeg omsider bleven færdig, og mæt eller rettere overmæt af Berlins Herligheder tager jeg om et Par Dage Vandringstaven fat for ved Hielp af en tilstrækkelig Motion at befordre Fordøielser.

---

*) findes hos Øst 1834. Nr. 48. p. 375 ff.; Originalen, som jeg ikke har set, synes at være ordret aftrykt.

Berlin er den eneste Stad jeg kiender uden for Danmark, hvor en Reisende med ægte kiøbenhavnsk Aand kan befinde sig vel. Ministeriets politiske og theologiske Ortodoxie har kun liden Indflydelse paa den almindelige Tænkemaade, og ingensteds kan man roligere tilfredsstille sin Trang til at giennemhegle Frederik Wilhelm og hans Haandtlangere end her, ligesom man paa den anden Side kan i fuldkomneste Sikkerhed gjøre Nar af vor Herre, ifald man finder Kald hertil; Frederik den Andens Ringeagt for Religionen blomstrer endnu, og er enhver ægte Berliner ligesaa fastgroet som Erindringen af hans Storhed som Konge, der nu ved den ydmygende Sammenligning med hans lille Eftermand er blevet uendelig større og har hævet sig til det muligst fuldkomneste Ideal. Giennem dette Glas kikker den nedslagne Preusser ud til Potsdam, ærgrer sig, og hevner sig ved Spot. Den almindelige Misfornøielse dreier sig om følgende Axer, Forbindelsen med Rusland og Tyveriet i Polen, som formodentlig ender sig med en Krig; og den franske Krig, som Kongen nu maa kiøbe sig fra. Krigen med Frankrig, som saa meget udsuer Preussen, er dog meer forhadet i Landet end i Berlin. Aarsagen dertil er, at de franske Silkefabrikers Standsning have givet de berlinske Fabriker et Liv, som disse i Preussen urimelige og fremtvungne Indretninger aldrig kunde faae, uagtet de ere opelskede i Skyggen af despotiske Privilegier. Polen har den gyseeligste Hungersnød, og smitsomme Sygdomme. En berlinsk Doctor reiser did efter den anden. Følgende Træk af russisk Politik er mærkværdig. De russiske Armeer have i den nye preussiske Andeel eller Sydpreussen ødelagt Alt, derimod blev den russiske Andeel meget vel behandlet. Efter Warschaus Erobring lod Keiserinden alle Levnetsmidler opkiøbe i hele Pohlen og alle tilgrændsende Lande. Disse lod hun uddele i sin nye Andeel. Det preussiske Hof var ophøiet over slig Omsorg. Nu kom Hungersnøden. I den russiske Andeel var Overflødighed. Følgen blev, at de fleste polske Preusser løbe over til Russerne, og den preussiske Deel af Byttet er nu i egentligst Forstand en Udørken, næsten uden Mennesker; og de Faa som bleve tilbage crepere af Sult.

I Invalidehospitalet tildrog sig i Gaar følgende Begivenhed. Blandt de to tusinde Mennesker, som hinke omkring i dette Huus, var Een, som besad en lille Hund, denne plagede en af Ex-Heltene med sine Caresser. Denne, som foruden et Par Egen-skaber, som de tyske Aviser kalde deutscher Mut und deutsche Tapferkeit, var kort for Hovedet, blev keed deraf, og gav Hunden en Næsestyver. Hundens Herre ansaae dette som en Finte til sig, bebreidede den næsestyvende Mand sin urigtige Fremgangsmaade, og erklærede, at af alle mulige Maader til at slaae Hunde paa her i Verden var Næsestyver netop den eneste, hans Point d'honneur ikke tillod ham at tie stille til. Denne anmærkede derimod, hvor ugrundet dette Raisonnement var, da han ikke havde behandlet Hunden paa anden Fod end han var tilbøielig til at behandle hans Herre selv; og bekræftede strax sin Anmærkning med Virkelighed. Nu blev almindelig Allarm. Da det var en Æressag, saa blev ingen neutral. Enhver tog Parti, og treen frem med de Vaaben, som den moderlige Natur, eller dens venlige Understøtterinde, Chirurgien havde givet ham. De to tusende Krøblinger fik hinanden ved Haaret; Vagten kom, men Krykkerne seirede over Bajonetterne, da begge Parter forenede sig for at tugte de Fremmede, der vilde indblande sig i deres huslige republikanske Anliggender. Sagen endte sig dermed, at en Snees Mennesker blev dræbte, og flere dødelig saarede.

Den 14. April.

I dette Øieblik fortæller man den vigtige Nyhed, at Gen. Adjutant Meyring er i Gaar Aftes kommen fra Basel med den Efterretning, at Freden er sluttet mellem Frankrig og Preussen. Han reiste til Potsdam til Kongen, og skal i Morgen komme tilbørlig ind i Berlin med 60 blæsende Postillioner. Himlen givedet var sandt. Jeg har i Sinde strax at rende omkring paa en Hoben Caffehuse for at opdage, hvorledes det berlinske Publicum optager denne Tidende.

Om tre Dage reiser jeg herfra til Hamburg, hvor jeg indskiber mig til Engelland. Kunde jeg være saa lykkelig at blive opbragt af en fransk Kaper! Fra Hamborg skriver jeg sikkert.

Men Du maae ogsaa skrive, og det snart, det er med næste Post, thi i Hamborg bliver jeg kun et Par Dage. Dit Brev adresserer Du til Etatsraad Lawätz¹⁾ i Altona, og dette er min bestandige Adresse for Eftertiden saa tidt Du eller nogen af mine Venner overfalder af den Lyst at gjøre mig skriftlige Besøg. Lawätz vil da videre besørge Brevene til London. Hils hiemme.
 cura ut valeas! Olufsen.

Pram til Olufsen.

Khvn. d. 21. Apr. 1795.

Du er virkelig meget god, at Du vedbliver, siældnere vel end vi ønskede, dog engang imellem at skrive os til, endskiøndt det, om jeg ikke meget feiler, er over fire Maaneder siden Du saae noget fra os; i det mindste fra mig, thi Hun selv troer jeg dog har skrevet Dig engang til siden jeg. Aarsagen hvorfor jeg ikke har skrevet er at jeg i de sildigere Tider aldrig har vidst, hvor Du har været at finde: i Göttingen, Leipzig, Dresden eller Berlin; og at jeg i Januar biede paa at fortælle Dig Udfaldet paa Vinterens store Anliggende — for mig at sige — nemlig Ægteskabsskolen; saaledes maae Du vide, om jeg har glemt at melde Dig det sidst, hedder det fortreffelige Skuespil, som mit sidste Brev fortalte Dig en Deel om. — Dette Skuespil, begriber jeg nu let, interesserer Dig en heel Deel mindre end mig; især da Du ikke har seet eller læst, eller kan komme til at see, eller maaskee gad seet det; men alligevel synes mig, jeg, især efterat have kiedet Dig morderlig engang før dermed, endelig maae kiede Dig engang til. Imellem os, uagtet jeg godt begriber Emnet kan for Dig ikke have stor Interesse, saa er det dog det interessanteste, jeg har at meddeele Dig af de mellemløbne Maaneders Historie af mit Liv. — Jeg skal gjøre Dig dette interessante saa lidt uinteressant og saa kort jeg kan.

Jeg berattede Dig sidst, hvorledes jeg havde sendt Direc-

---

¹⁾ Johan Daniel Lawätz (f. 1750 † 1826), som 1778 havde etableret sig som Købmand i Altona og desuden kastede sig over en Fabriksvirksomhed, der dog paa Grund af Konjunkturerne ikke blev saa indbringende, som han havde ventet. 1790 var han blevet Etatsraad og 1813 udnævntes han til Konferentsraad.

tionen Stykket i dybeste Anonymitet, og tilbuden den det under den conditione, sine qua non, at den fandt det et ualmindelige godt Skuespil: at den som saadant antog det, og tilbød mig derfor 300 Rdl. Honorar, forsikkrende at Reglementet af 1773 (som fastsætter en Aftens Indkomst til Honorar) var dens eeneste Rettesnor: at den desuden skrev mig en Hob Grovheder. Sagen var: den troede Dig Forfatter, men Schwartz, som er dens Uven, Din Commissionær; den fandt mine Breve at være Impertinencer af Schwartz, og troede at ærgre Schwartz ved at besvare dem med Grovheder. — Imidlertid havde saavel Thaarup, som især Kiærulf, ikke destomindre fundet Stykket et i høj Grad fuldkomment Mesterstykke. De talte med mig og med hvem de saa derom i den mest enthusiastisk panegyriske Tone. Men deres Breve til mig vare saa forunderlig uforskammede, og, conciperede af Thaarup, saa synderlig dumme og ilde skrevne, som om Ahlefeldt selv havde forfattet dem. — Hvad skulde jeg nu gjøre: give efter for Uforskammenheder, var nedrigt — give Slip af 300 Rdl. og al den Glæde, et saadant Mesterværk vilde give, urimeligt og tungt. Jeg valgte at give mig tilkiende for Hauch, at forestille ham det ukloge, uretfærdige, dumme i deres Fremgangsmaade. — Det skeede. Han fortalte mig, hvorledes Thaarup var Forfatteren af Brevene, og den, som ved mine især troede sig fornærmet, nemlig af deres formeente Autor Schwartz. Han fandt, man havde begaaet en Buk. Jeg skrev, endnu anonym, til Directionen, bekræftede, at jeg ikke lod Stykket spille, med mindre man betalte det efter Reglementet (med 3die Aftens Indkomst, som man forud formelig havde vægret), forestilte det inden Februar Maanedes Udgang og af de foreslagne Personer, som man og havde entet vægret eller svaret med Grovhed paa; — og nu fik jeg et meget høfligt Svar, at man efter nøyere Overveielse troede at burde indvillige mig alt, hvad jeg havde betinget mig. Kiærulf havde jeg nemlig ogsaa aabenbaret Hemmeligheden; men Thaarup var stedse i sin forrige Meening, at Stykket var af Dig, Brevene af Schwartz. — Rollerne bleve strax uddeelte, endnu inden Decbrs. Udgang. Endnu var Stykket det fortreffeligste omtrent af alle eksisterende Dramer. Man repeterte det imidler-

tid ikke, thi man var occuperet med Forestillingen af Operaen Elisa¹⁾, det forfærdeligste Vaas, som nogensinde er bleven frembragt paa nogen Skueplads; med en diævelsk langtrukken Musik af Naumann, et af hans første Arbeider. Det blev og, for ei at udpibes, kun forestillet en eeneste Gang, nemlig Kongens Geburtsdag, og havde kostet et Par Tusinde Rdl. eller meere. Man gav og en stadselig Prolog²⁾ af mig, med Musik af Wedel³⁾, hvoraf ingen af Deelene gjorde Lykke, skøndt Wedels Musik var fortryllende, men Tingen var bleven absurdiseret ved Apparat efter Thaarups Ordination, reent hen i Taaget. — Strax i Februar eller dog først i Midten af Februar begyndte Repetitionen af Ægteskabsskolen. Saabye⁴⁾ fandt hans Rolle i Stykket ligne den han har i Negeren⁵⁾, han faldt paa den var af mig, communi- cerede saa Ideen til et Par af de andre; man lagde adskillige Data, som man deels havde digtet, deels faaet, sammen, saasom at Forfatteren havde corresponderet med Directionen, følgelig var nærværende; at der stod Ting, som skulde være mine Ordsprog eller Favoritideer osv. — og med eet vidste heele Truppen ergo heele Byen, at det var mig. Hidtil havde og Stykket været *yderst fuldkomment*; men — nu sank med et Fuldkommenheden til *godt* — snart til *ret brar, men*, — snart til lidt *langtrukket*; — snart til *maadeligen dialogiseret* — osv. (det var nys en af Fuldkommenhederne, at der var saa fortreffeligen dialogiseret). Det blev forestilt jeg troer d. 5. Martii — og ikke udpebet, tværtimod brav bekladsket, men ei med ringeste Enthusiasme; man fandt det, hørde jeg, fiint, ret godt, men langt, men overspændt,

---

¹⁾ Elisa, Syngestykke i 2 Akter af Mazzola i Oversættelse ved Teatersuffløren Lars Knudsen med Musik af Johan Gottlieb Naumann, der 1785—86 havde opholdt sig i Kbh. for at bringe det danske Kapel i bedre Orden. Stykket opførtes første og eneste Gang 30. Januar 1795. ²⁾ Optaget i Prams udv. digt. Arbejder. IV. p. 271. ³⁾ Søren Wedel (f. 1765 † 1826) var 1788 bleven Regimentskvartermester og Auditor. Han syslede i sin Fritid med Musik og har bl. a. skrevet Musiken til Guldbergs ovenfor anførte Syngestykke: Lise og Peter, Todes Husarerne og i Aaret 1795 til Prams Serenaden eller de sorte Næser. ⁴⁾ Peter Rasmussen Saabye (f. 1762 † 1810), der havde erhvervet sig et stort Publikum som Skuespiller og Sanger. ⁵⁾ Angaaende Prams 5 Akts Komædie „Negeren“, der gik første Gang 10. November 1791, se: Personalhist. Tidsskr. 4. R. IV. p. 82 ff.

men, men, men —. Dertil kom nu, Rahbek havde ikke læst det, ikke rettet derpaa, som paa Negeren (hvilken er, efter ham, nu Idealet, især en lang seig Scene deri, som virkelig han har skrevet¹⁾). Der spiller desuden Jomf. Smith (Catincka)²⁾, som han er forliebt i; hun spiller i Mandsdragt et Par Scener, og det støder hans Kydskheds Begreb, at denne hans Engel skal lade sine Laar see i Skindbuxer for Publicum. Han har og i sidste Minerva beviist, hvorledes det er et slet Stykke, skiondt af en Forfatter, som derved har beviist, at han er en fortræffelig Forfatter³⁾. — Jeg forandrede eller forkortede efter Omstændighederne lidt til de følgende Forestillinger, og det havde de fire Gange det er spillet, efter denne Vinters Maade, fuldt Huus. Den tredie Forestillings Indtægt gav man mig, men, mirabile dictu! man gav mig en Aften, da Kongen kom paa Comedie, og da hans Følge, uden Betaling, opfyldte en halv Snees Loger, halve Parkettet og en heel Deel Parterre; derved indbragte fuldt Huus kun 345 Rd., som ellers er 430 Rd. — Magistraten valgte siden dette Stykke til Benefice for de fattige. — Er dette ikke pudseerligt nok. Du er saa meget indflettet deri, at det kan i det mindste ei være Dig ganske ligegyldigt. Havde man kunnet vedblive i den Troe, at Du var Forfatteren, det havde stedse været guddommeligt. At det ikke er erkjendt reent Skidt kommer deraf, at der er endnu mange, var i det mindste saalænge det blev spillet, som hærdede sig i den Tanke, at det dog var af Gulddaasens Forfatter, følgelig fortreffeligt. — Gulddaasen blev i Februar spillet til Benefice for Knudsen⁴⁾, og indbragte ham 1700 Rdl. — Inden jeg slutter denne Theaterefterretning, maa jeg endnu fortælle Dig, at jeg har skrevet et Syngestykke, eller rettere en opera buffa, som Wedel har ogsaa sat Musik til, og

¹⁾ Rahbeks Erindringer IV. p. 322—23. ²⁾ Ellen Marie Smidth (f. 1774 † 1842), 1797 gift med Skuespiller J. St. Heger. Efter at hun 1794 havde udført Kathinkas Rolle i Kratters Skuespil „Pigen fra Marienborg eller Peter den Stores Kiærlighedshistorie“ benævntes hun oftere med dette Navn, hvortil Pram her sigter (jfr. Rahbeks Erindr. IV. p. 326). ³⁾ „Er end ikke Stykket noget overmaade godt Stykke, maae dog den, der af dette Æmne kunde frembringe dette Stykke, ustridig være en overmaade god Forfatter“. (Minerva 1795 Marts p. 392 ff.). ⁴⁾ Den bekendte Skuespiller Hans Christian Knudsen (f. 1763 † 1816). Beneficen var den 28. Februar.

som hedder *Serenaden eller de sorte Næser*¹⁾; at Directionen har ogsaa antaget det med Pris og Berømmelse; at den har ogsaa i Anledning af dette Stykke giort Chicane i Henseende til Honorarium, og maattet lade sig true til at tilstaae mig derfor en Aften og Componisten een til, da Thaarup forsøgte paa at afspise mig og Wedel tilsammen med omtr. 200 Rdl. Thaarup, som for sit Peters Bryllup lod sig betale 700 Rdl! — og at dette Syngestykke formodentligen d. 5. eller 12. Mai vil blive udpebet paa den Kgl. danske Skueplads. — At Schulz²⁾ har taget sin Afskeed med 1333 Rdl. Pension og faaet den ulykkelige Kuntzen indsat i sit Sted med 1200 Rdl. veed Du vel alt, som og følgelig, at Wedel, fordi han er et dansk Menneske, ikke maa komme i Betragtning. — Fortæl mig, hvad Du har hørt om Kuntzen i Berlin. Det er dog vel ikke mueligt, at Du jo har hørt noget om ham, uden han er alt for obscur.

At et ungt Menneske ved Navn Wick³⁾ har skrevet et ret kiønt lille Enactes Stykke; at Guldberg⁴⁾ har skrevet et ditto med Sange i paa rimløse Vers, som med en i otte Dage af Schall⁵⁾ forfattet Musik skal spilles paa Torsdag; at Directionen har skrevet Grovheder ogsaa til Assessor Falsen⁶⁾ og til et Par andre Forfattere; men at en merkelig Anonym har skrevet en

¹⁾ Dette 3 Akts Syngestykke gik første Gang 15. Maj 1795 og gjorde trods den indsmigrende og tiltalende Musik kun ringe Lykke. (se: Prams udv. digt. Arbejder, VI. p. XXXVI; Stykket udkom særskilt 1795 og er optrykt i udv. digt. Arbejder, IV. p. 289 ff.). ²⁾ Johan Abraham Peter Schulz (f. 1747 † 1800), den bekendte Komponist og Kapelmester. Hans Efterfølger blev den af ham selv designerede Fred. Ludvig Æmilius Kunzen (f. 1761 † 1817), der paa denne Tid var ansat ved Teatret i Prag. ³⁾ Peder Wieck (f. 1770 iflg. Nyerup, men dette er næppe rigtigt, da det i Bekendtg. om hans Død hedder, at han døde i sit 25de Aar † 1798). Hans lille 1 Akts-Komedie „Den godmodige Familie“ gik første Gang 24. Marts 1795 og gjorde ikke ringe Lykke, navnlig ved sin fortræffelige Dialog. Næste Aar fik han atter et lille Skuespil „Det tyvende Aars Ægteskab“ opført — intet af disse Stykker er trykt. (Se: Østs Litt.-Kunst- og Teaterbl. 1798. p. 135). ⁴⁾ Syngestykket „Aftenen“, der opførtes første Gang 23. April 1795, men henlagdes efter kun 3 Forestillinger. ⁵⁾ Komponisten Claus Nielsen Schall (f. 1757 † 1835), der fik stor Betydning for Dattidens Musikliv og efter Kunzens Død 1818 arvede dennes Plads som Musikdirektør. ⁶⁾ Enevold Falsen (f. 1755 † 1808), bekendt som Skuespilforfatter, paa denne Tid Assessor i Højesteret.

*Dyveke*¹⁾, et Sørgepil, som skal være i høieste Grad fortrefelig, og spilles til Begyndelsen af næste Vinter — er hvad Du foruden ovenstaaende maa vide for at være ad satietatem underrettet de re nostra ludicra for denne Saison.

Paa forrige Ark fik Du en forfærdelig Hob theatralisk Nyt. Jeg kunde have Lyst til at tilbageholde det; men har nu ikke Tid til at skrive stort meere, og maatte følgelig lade Dig blive uden Brev, hvilket jeg nu jeg veed hvor Du er at treffe nødvendig vilde. — Men da Du nu er dine lares saa nær, saa hvorfor besøger Du ikke dem og os. Troe mig, vi længes efter Dig, og vilde med Glæde, inderlig Glæde omfavne Dig. Du taledes i Dit sidste fra Dresden om en Collect for at bestride Omkostningen. Uagtet jeg i afvigte Aar alt i alt havde c. 2500 Rdl. Indtægt, saa er jeg dog derfor ikke anderledes end sedvanligen i Stand til at byde Dig min Pung til nogen Nytte; thi den er efter Sedvane næsten tom. Hvad lidt den har skulde og skal for Resten i al Alvorlighed være til Din Tieneste; kun som sagt. Dog de 5—6 Rdl., som en Reise fra Hamborg til Kiel og derfra med Paketbaaden hid vilde koste, kan og vil jeg uden Collect med inderlig Glæde udrede. O kom! Du kan ikke forestille Dig hvor glad jeg og min moitié vil være ved at see Dig, og hvor meget vi have at fortælle Dig. Min Kone skriver Dig selv til. Hun er vel; dog ei saa vel som i de forrige Vintre. Hendes Bryst er hende bestandig tungt og trykkende. Hun seer dog i Vinter stundom Comedien, thi — unter uns — der danser ikke en vis²⁾ — — — fordi hun ligger i Barselsæng. Hendes Humeurs ere taalelige og vi leve virkeligen jevnt vel. Vi see ingen uden den yngre Mynster³⁾, en elskværdig Gut, som mange Aftener spiller L'hombre med os.

Jeg har i Vinter intet bestilt uden skrevet den bevidste Ægteskabsskole og siden Syngestykket. — En Beskiæftigelse har

---

¹⁾ Som bekendt af Ole Johan Samsøe (f. 1759 † 1796), (jfr. Rahbeks Erindringer. IV. p. 328 ff.). Samsøe holdt strængt over sin Anonymitet og der var mange Gisninger i Omløb angaaende Forfatteren, saa meget mere som Stykket før Opførelsen var spredt vidt om i Afskrifter. ²⁾ Til hvem Pram her sigter, kan næppe oplyses. ³⁾ Vistnok den siden saa bekendte Læge Ole Hieronymus Mynster (f. 1772 † 1818), der Aaret efter tog medicinsk Examen.

jeg til. Du har af Aviserne seet, — maaskee har jeg og skrevet Dig til siden — at min velsignede Ghrd. Scheel er død¹⁾. Jeg omgikkes ham, som Du erindrer, medens han levede. Han fattede især i det sidste Aar megen Fortrolighed til mig. Da jeg saaledes var om og hos ham medens han levede, og kunde ansees virksom endog for mig — skøndt jeg aldrig har betient mig af hans Indflydelse, og vilde ei heller om han havde levet, — saa holder jeg det for min Pligt at vedblive efter hans Død, og da det er tydeligt, at denne cultura potentis amici ikke har Egennytte til Grund, at vise hans efterladte Familie den samme Opmærksomhed, som om jeg af Manden selv havde alt mueligt at vente. Deraf flyder, at mange Aftener og Eftermiddage tilbringes hos denne Familie, dobbelt saa mange, som da Manden levede. Det var en virkelig fortreffelig Mand, indsigtfuld, beskeden, utrætteligen virksom, velmeenende, og sindig, ligesaa hæderværd som Menniske, som han i Sandhed var det som Minister. — Hans Enke er og en i mange — o i alle Henseender fortreffelig Kone, og Døttrene især slægte Forældrene paa. Om fiorten Dage reise de til Wandsbeck for der at blive.

Jeg kom ikke til Tunis; ak at jeg kom ikke til Tunis! hver Dag i mit Liv kommer jeg til at sukke jeg over den Flauehed at jeg ikke gik til Tunis, men lod mig afskrække derfra. Jeg bliver her aldrig til noget, helst da jeg gjør intet andet end slette Skuespil og saadant som en Lovtale over en Minister som Scheel, der ikke betydede stort medens han levede end sige da han er død; og var for ærlig og forstandig til at have stor Anseelse. — En saadan Lovtale staaer der i sidste Minerva. Jeg bliver aldrig til noget. Jeg curialiserer for ingen; spørger ikke Tidernes Aand hvad jeg tør meene, naar der spørges om min Meening, og gaaer min Vei alt for ligefrem.

Som jeg er, unde Du mig fremdeles som hidtil Dit Venskab.
Jeg vil see til at fortiene det. Din Pram.

---

¹⁾ I Minerva 1795. Marts p. 302 findes Prams Minde-Tale over ham, holdt i Selskabet for Efterslægten. Med hans Efterladte vedblev Pram at staa paa den venskabeligste Fod. Saaledes førte han en meget livlig Brevvexling med Datteren Sophie Eleonore Frederikke, da denne stod i Begreb med at ægte Prins Frederik Carl Emil af Augustenborg, en Mesalliance, der medførte, at Prinsen maatte forlade Landet.

Fru Pram til Olufsen.

D. 21. April 1795.

Det er nu overmaade længe siden jeg skrev Dem til, ja næsten et halvt Aar tør jeg sige, men glad er jeg at det ikke er min Skyld ellers maatte jeg nu fremtrine rød og bleeg af Skamfuldhed. Jeg har ikke heller i dette Tidsrum faaet ret mange Breve fra Dem, gode Olufsen, men for de faa takker jeg Dem dog ret inderlig. De har skaffet mig megen Glæde. Det fornøyer mig at see af Deres sidste, at De endelig dog har fundet et Sted paa den Deel af Kloden, De har bereist, hvor De har moeret Dem; om Berlin og de indtagende Jødinder og de skønne kunstige Haver, maae De fortælle mig meget mere, naar De engang kommer tilbage, jeg er ret bleven indtagen deri efter Deres Beskrivelse. Nu kommer De os paa nogle Snese Mile nær, og det er evig Skade at intet Besøg kan have Sted. Det er i Grunden det samme som om De var nogle Hundrede borte, men dog glæder det mig jeg veed ikke selv hvorfor. Det er smukt af Dem, at De ikke har i Sinde at opholde Dem længer end omtrent sex Maaneder i Engelland, saa kan jeg dog haabe at see Dem engang endnu i dette Liv, hvis De ellers ikke faaer Lyst til at tage Farten videre frem, naar det er til Ende bragt. Men gjør det ikke, gode Olufsen, jeg kan forsikre Dem De er lærd nok for Deres hele Levetid, og hvad der er derover, er af det onde.

De vilde vel gierne vide, hvorledes jeg lever, da ingen har kundet fortælle Dem noget derom i saa lang Tid. Vinteren er gaaet temmelig got, og jeg har været friskere end i mange Aar hvad Brystet angaaer, for det øvrige er alting i vores Levemaade som sædvanlig. Vi har nu her et meget skønt Foraars Veir, og den leedagtige Sommer nærmer sig med stærke Skridt, hvorledes jeg skal tilbringe den, kan jeg endnu ikke sige Dem, jeg haaber at blive i Byen.

Den gode Frue Rothe¹⁾ har endelig vundet Seier over sine mange Aars Lidelser. Hun døde i Februari mæt af Dage, og hvor stærk hendes Siel end var til at bære det elendige Legemes Byrder længtes hun dog tilsidst efter Befrielse, da denne sidste

¹⁾ Karen Rothe, f. Bjørn (f. 1742 † ¹³/₂, 1795). Hendes Husbond udgav endnu samme Aar „Karen Bjørns Minde“, men døde selv d. 19. December.

Vinter har været hende særdeles tung. Jeg saae hende en Maaned før hendes Død, siddende som sædvanlig omringet af Mennesker, og jeg syntes at see et Liig. Etatsr. lever for sig selv og fører sin egen Huusholdning, da han mærkede, at hans Søn Christian¹⁾, som nu ogsaa er givt, frygtede lidt for at indlade sig med ham.

Vi har ogsaa her en Deel hurtige Bryllupper. L. Fischer og Aage²⁾ maatte i Jan. hurtig gjøre Anstalter til Bryllup, og for tre Uger siden indfandt en liden Datter sig. Hans Forfatning har ikke forbedret sig og de skal have Besværlighed nok for at leve; men det er dog nogenledes rimeligt. Hvad mener De vel om den unge Melchior³⁾, som af samme Aarsag maatte gifte sig paa 80 Rdlr., og den ældste Münster⁴⁾, som i Gaar af samme Aarsag maatte holde Bryllup med Jomfrue Melchior. Hans hele Indtægt bestaaer i et Par Hundrede Rdlr., som han fortjener ved Information, hvoraf det visseste bestaaer i den Gage, han faaer hos Command. Kierulf, hvor han er Informator. Det er ret at gifte sig paa Guds Forsyn, For den sidste turde det have de ubehageligste Følger, siden han agter sig i den hellige geistlige Stand, hvor man er lidt nøieregnende med slige

---

¹⁾ Christian Rothe (f. 1770 † 1852) var paa denne Tid Fuldmægtig i Rentekammeret; han havde 1794 ægtet Charlotte Christine Müller. ²⁾ Maria Elisabeth Fischer (f. 1773 † 1834), Datter af Auktionsdirektør Moritz Fischer, blev $\frac{9}{1}$ 1795 gift med den senere Etatsraad, Kontorchef under Admiralitetet Peter Christian Rasmus Aagesen (f. 1762 † 1830). Datteren, Frederikke Johanne Elisabeth Aagesen (f. $\frac{24}{6}$ 1795) blev 1813 gift med sit Halvsøskendebarn, den senere Præst Peter Ephraim de Fischer. Fødselsdatoen, der anføres i Wibergs Præstehistorie I. p. 592, stemmer ikke med Opgivelsen i nærværende Brev. ³⁾ Rimeligvis en Søn af den nedenfor nævnte Politifuldmægtig Chr. Melchior. ⁴⁾ Morten Wendelboe Münster (f. 1771 † 1851), Søn af Thomas Georg Münster, der efter at have været ansat dels i Norge dels paa Bornholm 1787 var bleven Amtforvalter i Aalborg. Han var 1793 bleven entlediget paa Grund af Kassesvig, hvortil der hentydes i det følgende. Sønnen blev Student 1788 og teol. Kandidat 1794. Det følgende Aar ægtede han Henriette Antonette Melchior (f. 1770 † 1843), Datter af Politifuldmægtig i Kbh. Christian Melchior. Qeres første Barn blev imidlertid ikke født før d. 5. Juli 1796, saa Fru Prams Meddelelse maa formentlig bero paa et løst Rygte. Münster blev da ogsaa endnu samme Aar, som hans Bryllup fandt Sted, residerende Kapellan i Aas og endte efter at have haft forskellige norske Kald som Præst til Voss og Provst i Hardanger og Voss. (jfr. Lampe, Bergens St. Biskopper og Præster. I. p. 437).

Synder. Man venter Frue Münster¹⁾ her i May Maaned for at etablere sig hos sin ældste Søn. Det maae være meget haart for den Kone at forlade sin gamle nu meget sygelige Mand, som hun har levet med i saa mange Aar, fordi de ikke har noget at leve af; men hvis det er saa som man siger, at en vis Mand giver hende hundrede Rdlr. om Aaret, saa kunde hun dog opholde sig i samme Bye hvor han lever og see ham lidt tilgode. Han flytter til Schölers²⁾. Noget besynderligt, som jeg hørte i Gaar maae jeg dog fortælle Dem. Jomf. Monrad var hos mig efter at jeg ikke havde seet hende i tre Maaneder. De kan vel troe, at jeg brumlede lystig over hendes smukke Opførsel, og efter mange Undskyldninger, da hun sagde hun kom meget lidt ud o. s. v. fortalte hun mig, at Bergsøe var gaaet ind i Fridriksbgd. Selskabet³⁾, og at hun der spillede imellem en liden Rolle. Hvad synes De vel Jomf. Monrad spiller i et Theaterselskab? Jeg vilde næsten ikke troe mine egne Øren, og jeg sagde hende strax, at jeg vilde fortælle Dem det. De faaer Brev fra hende selv, hvis De opholder Dem saa længe i Hamborg, at hun kan skrive Dem til. Bergsøe læser meget flittig for at tage sin Examen i Sommer, og saa agte de at gifte sig til Efteraaret. Seer De, gode Olufsen, at jeg har mange smukke Nyheder at fortælle Dem i Dag, og skiønt De er kun maadelig fortalte, haaber jeg dog at de vil interessere Dem, siden De kiender Personerne. Men nu er det ogsaa høy Tid at holde op at passiare, som Fru Plum sagde i fordums Dage, og i det mindste levne Papiir nok til at forsikkre Dem, at jeg tænker ret ofte paa Dem, og er glad ved at tænke paa Dem, min gode Ven.

Marie Pram.

---

¹⁾ Dorothea Marie Münster (f. Wendelboe); hendes Mand døde 1790, men hun overlevede ham i mange Aar og døde først 1830. ²⁾ Caspar Schøller (f. 1756 † 1808), der paa denne Tid var Major, var 1790 bleven gift med Amtsforsvalter Münsters Datter Mette Henrikke (f. 1773 † 1855). Ægteskabet blev forøvrigt opløst 1801, og hun giftede sig med sachsisk Overbergraad Ludv. Gustav Friese. (jfr. Personalhist. Tidsskr. 2 R. V. p. 245). ³⁾ Et af de talrige den Gang florerende dramatiske Selskaber.